

Kulturális-közéleti havilap, harminckilencedik évfolyam

2013 március Ról-ról

Mélyi József: Az arc mint léggömb (Tükör által homályosan. Arcok tegnap és ma. Kiállítás az Ernst Múzeumban, 2013. április 7-ig. Kurátor Gulyás Gábor.)

Nincs is ennél természetesebb kiállítás. Az emberi arc mint téma, a legkézenfekvőbb dolog, ami mindenkit érint és érdekel, a tekintet mindig vonzza a tekintetet. A világ múzeumi, galériái között ma is folyton ott vándorolnak a történeti és kortárs portrékiállítások, csak két nagyobb az elmúlt évekből: Londonban, a National Portrait Galleryben *Reflexiók, fénytörések – Önarckép a XX. században*, Berlinben, a Bode Múzeumban *Reneszánsz arcok*; mindenütt portrék fotón, festményen, szoborban és minden más médiumban. „Mintha az ilyen típusú ábrázolás kívül esne a mai kortárs képzőművészet körén: a reprezentált arc sokkal inkább eszközzé vált, mint a művészet korábbi időszakában” – írja a *Tükör által homályosan* című kiállítás kísérőszövegében Gulyás Gábor, a kurátor, és elég csak Elizabeth Peyton, David Hockney, Wolfgang Tillmans vagy Julian Opie nevét említeni, hogy belássuk, nincs igaza. A portré nem esik kívül a kortárs képzőművészet körén, ezt persze az Ernst Múzeumban most bemutatott művek is igazolják.

A kiállított alkotások ugyanis egyenként kortárs képzőművészeti szempontból is érdekesek: persze ez a minimum, amit Cindy Sherman vagy Joseph Beuys, Marlene Dumas vagy Christian Boltanski műveiről el lehet mondani. De nemcsak a nagy nevek nagyon ismert munkáit érdekes látni, hanem bármilyen arcot; az elmúlt néhány évben az elfeledettségből – halála után – kiemelt osztrák Birgit Jürgenssen hetvenes évekbeli feminista felhangú portréja éppúgy megragadhat a látogató emlékezetében, mint Jovián György nagyon direkt baleset-variációi. Tehát egymagában minden mű megáll és megállít. Együtt az egésznek azonban semmi értelme. Vagyis az értelme annyi, mintha valaki azt mondaná, olvassunk el negyven verset az elmúlt negyven évből, mindegyik szóljon a szerelemről. Vagy legyen benne mindegyikben az „arc” szó. Ez a valaki aztán ki is válogatná a verseket, de nem adná meg a szempontokat, mit miért választott. Lenne a versek között magyar és idegen nyelvű, lenne, amit értenénk, másról csak sejtenénk, mit akar. Néhány tetszene, néhány nem. Megállapítanánk, hogy az elmúlt negyven évben is születtek versek a szerelemről (vagy az arcról), belátnánk, hogy magyar költők is alkottak itt, ki jól, ki kevésbé jól. A megállapítások után azonban valószínűleg ott motoszkálna bennünk a kérdés, hogy vajon másik negyven vers elolvasása után is ugyanezt éreznénk-e, illetve hányszor negyven vers kellene ahhoz, hogy képet alkossunk a szerelemről (vagy az arcról vagy a portréről vagy a költészetről vagy a korról etc.).

Ezeket a dilemmákat persze el lehet fedni olyan mély és általános mondatokkal, mint tette azt Gulyás Gábor: „metafizikai, etikai, szemiotikai és művészeti szempontból egyaránt az ember legfontosabb testrésze: az arcnak világteremtő ereje van”, de ez csak időleges kasírozás. Ha

nincs a válogatás mögött felismerhető rendezőelv, akkor a művek egyenként lehetnek akármilyen érdekesek, együttesüket körbelengi a tetszőlegesség gyilkos gondolata.

Egy évvel ezelőtt valószínűleg még megvolt a labirintusból kivezető fonal. Legalábbis ez tűnik ki a Műcsarnok és intézményei 2012-re vonatkozó programtervéből, amelyben *Arcok és álarcok – százévnnyi tekintet (Centenáriumi múzeumi kiállítás)* címmel szerepel egy tárlat. Ennek tervezett művészlistáján Cindy Sherman vagy Arnulf Rainer mellett még Marc Chagall, Egon Schiele és Francis Bacon is szerepel. „A jó portré a személyiség feltárása, egyszersmind a hozzá tartozó világ leleplezése. A kiállításon különféle műfajokban, eltérő korszakokhoz és stílusirányzatokhoz tartozó portrékat láthat a közönség, amelyek a modern individuum átalakulása mellett megidézik az elmúlt száz év radikálisan változó világát is. Az 1912–2012 között született művek a nyugati képzőművészet kiemelkedő alkotásai” – írta akkor a tervbe vett kiállítás kurátora, Gulyás Gábor. A vonatkoztatási pont eredetileg még Ernst Lajos 1912-ben megnyílt gyűjteménykiállítása volt, amelyben – ahogy ezt Róka Enikő egy kiváló tanulmányában (Ernst Lajos gyűjteménye és az Ernst Múzeum. In: Budapesti Negyed 32-33. szám, 2001/1–2.) bemutatta – különösen fontos helyet kapott a művész-arcképcsarnok. Ernst Lajos esetében ugyanis a portrék gyűjtésének gondolata erősen összefonódott a Nemzeti Múzeum 19. századi programjával, amely a nemzet nagyjainak képmásaiból kívánt gyűjteményt létrehozni; 1905 körül ezért bízta meg például Glatz Oszkárt, hogy készítse el híres kortársak portréit. A referencia tehát adott volt, de 2012 folyamán valahol megbicsaklott az eredeti terv, 1912-ből körülbelül 1972 lett, eltűnt Schiele, Chagall és Bacon. Ernst Lajosra pedig most már csak a kísérszöveg emlékeztet, amely szavakban legalábbis megpróbál kapcsolatot teremteni a *genius loci* és a kiállított tárgyak között, kevés sikerrel: „Most a műgyűjteményre is emlékezve kerülnek művek a múzeum (sic!) termeibe, azonban annak romantikusan heroikus rendezőelvével ellentétben a jelenlegi kiállítás azt a művészeti változást igyekszik megjeleníteni, mely az emberi arc megjelenítésének módjában, indítékaiban és céljaiban az elmúlt négy évtizedben végbement.”

A történeti kontextus vagy a képeket összekötő belső összefüggések hiánya miatt a „művészeti változás” megragadása helyett a kiállítás valóban csak darabjaiban élvezhető. Néhány mű ugyan még így is talányos módon került a válogatásba – ilyen Urs Lüthi önarcképe vagy Andres Serrano *Nomádok* sorozatának egy darabja –, de a bemutatott képek túlnyomó többsége sokat mondhat el egy-egy alkotóról vagy egy-egy korról. Ehhez „csupán” nagyon erős művészettörténeti háttérismeret szükséges, amellyel a néző saját összefüggésrendszeréből kiindulva értelmezheti például Erdély Miklós, Hajas Tibor vagy Maurer Dóra munkáit. Ismeretek nélkül ugyanis mindez megint csak a magasban lebeg.

Pedig a kiállítás témájában megvan a korábbi évek műcsarnoki tárlataiból sokszor fájoan hiányzó pedagógiai igény. Hiszen népszerű témáról van szó, kortárs viszonylatban híres művészekről, akiknek műveire a közönséget – ha nem is tömegesen, de nagyobb számban – esetleg be lehet vonzani. Még ha sikerülne is azonban a mágneses trükk, a kiállítás fókusztalansága és tetszőlegessége éppúgy el is ereszti (nem elijeszti, csak éppen nem tartja meg) a betévedt látogatót, mintha pusztán a lila köddel találkozna. A fókusz kialakításához feszes és kreatív kurátori koncepció kellett volna, amely azonban Gulyás Gábor eddigi műcsarnoki csoportos kiállításainál is hiányzott. A mostani tárlat megtekintése után hasonlatot keresve arra jutottam, hogy a koncepciótlanság, a kutatás és az aprómunka hiánya, az időzavar, vagy az elvarratlanság olyan módon állnak össze egy gondolatban, mint azoknál a művészettörténész vagy „kurátorszakos” felvételizőknél, akik arra a kérdésre, hogy egy megadott témában milyen művekből állítanának össze kiállítást, a remélt hatás kedvéért általában a legnagyobb nevekkel és a legtávolabbi összefüggésekkel válaszolnak. Gulyás Gábor sem tett most másként, és ez a korábbi munkáiból és ígéreteiből kiindulva nem meglepő. Hiszen belépésekor Francis Bacon, Gerhard Richter vagy Joseph Beuys

retrospektíveket ígért – ezt még a MoMA vezetője sem tenné egy szuszra –, s a 2012-es tervek ismertetésekor ő volt az, aki beharangozta, hogy a *Mi a magyar most?* kiállítás keretében „várhatóan Budapestre látogat – mások mellett – Pierre Lévy, Boris Groys, Marc Augé és Norbert Bolz is”. Tervei nem azért nem valósultak meg, mert kevés lett volna rá az idő, hanem mert léggömbök voltak. Pontosan úgy, mint Maria Abramoviæ műegyüttese, Fischli és Weiss videói, vagy Aj Vej-vej fotókiállítása – valamennyi a kortárs művészet nagy világáruházában, a galériás vállfáról bármikor leakasztható konfekciótermék. Most sincs ez másként a *Tükör által homályosan* cím mögé bújó tárlat egésze esetében, súlyos és maradandó összefüggések helyett színes léggömböt kapunk, amelyet nézegetve sem a portré, sem a kortárs művészet lényegéről nem tudunk meg sokkal többet, mint amit már előtte sejtettünk.

Az egyes művek értékein kívül talán a magyar hangsúlyok elhelyezésében fedezhető fel egyfajta – a kisebbségi komplexuson és a bemutatási kényszeren alapuló – kontextusteremtő szándék. Erdély Miklós önbehelyettesítő sorozatának, Esterházy Marcell nagypapa-műveinek, vagy Hámos Gusztáv videójának felmutatása és kiemelése ugyanis még akkor is fontos, ha körülöttük kevés a levegő. Talán egyedül Fehér László hetvenes évekbeli önarckép-sorozata teremti meg önmagának is azt a közeget, amelyben érvényesülni tud: a félig még konceptualista, félig már lírai képek Fehér igen korai korszakának fontos darabjai, amelyek egy végiggondolt magyar önarckép-kiállítás alapművei is lehetnének. Az lehetne Beöthy Balázs lentikuláris portréja is – érdemes lenne utánanézni, talán ez hazánkban az elmúlt másfél évtized legtöbbször kiállított kortárs képe. A sok ismétlés és unalomig ismert panel mellett tulajdonképpen arra legalább jó ez a kiállítás, hogy ismét lépjünk egyet a magyar képzőművészet „nemzetközi becsatolása” kérdéskörében: még egy hibát kipipáltunk, így sem érdemes.

Valószínűleg az a baj, hogy túl sokat akarunk egyszerre: mintegy varázsütésre legyen múzeumi negyed, s azzal minden közgyűjteményi gondunk megoldódik, álljanak hirtelen a magyarok a külföldiek mellé, és ezzel máris ott játszunk a világ színpadán, kiabáljunk nagyon hangosan, s akkor tódul majd a közönség. Most írhatnám, hogy a varázsütés helyett az együttműködés lehetne a megoldás, a szívós aprómunka, a konzekvens építkezés, de jelenleg inkább az a kérdés, egyáltalán mikor nyílik majd alkalom, hogy a mostanihoz hasonló kaliberű műveket ismét a Múcsarnokban vagy az Ernst Múzeumban láthassunk? Addig legalább az arcunkat próbáljuk megőrizni.

Tükör által homályosan. Arcok tegnap és ma. Kiállítás az Ernst Múzeumban, 2013. április 7-ig.
Kurátor **Gulyás Gábor**.

Tetszik

Egy embernek tetszik. Legyél Te az első ismerőseid közül!

Kapcsolódó írások:

1. **Mélyi József: Sötét-világos angyal-ördög (A Robert Mapplethorpe műveiből rendezett kiállítás szeptember 30-ig látható a Ludwig Múzeumban.)** Korunk egyik legismertebb amerikai műkritikusa, Peter Schjeldahl húsz ével ezelőtt...

2. **Mélyi József: Cézanne – a kiállítás szempontjából (Cézanne és a múlt – Hagyomány és alkotóerő. Kurátor Geskó Judit. Szépművészeti Múzeum.)** A nyolcvanas évek elején, gimnazista koromban Ernst Hans Gombrich könyve,...
3. **P. Szűcs Julianna: Szép, mint egy gép (Centrale Montemartini – Musei Capitolini. Az ipari műemlék rekonstrukcióját az ACEA végezte 1989-ben, a múzeum 1997-től látogatható. A kiállítás rendezője Francesco Stefanori. Továbbá: Caravaggio, Scuderie del Quirinale, február 20. – június 13., kurátor Claudio Strinati; De Chirico: La natura secondo, Palazzo delle Esposizioni április 9. – július 1., kurátor Achille Bonito Oliva; Edward Hopper, Fondazione Roma, február 16. – június 13., kurátor Carter E. Foster.)** Témát kerestem Rómában. Caravaggio a Scuderiében? Talán. Sikkes dolog írni...
4. **Mélyi József: A labda és a léggömb** Ha valaki az elmúlt két évtizedre fókuszálva megvizsgálná a múzeumokkal...
5. **P. Szűcs Julianna: A G-pont (Mi a magyar? Múcsarnok, 2012. augusztus 2. – október 14. Kurátor Gulyás Gábor.)** Főleg a múcsarnoki kiállítás szépészeti teljesítményét boncolni. Mióta keresztmetszettelátványokról írok,...

Cimkék: **Mélyi József**